

Зоран Ђирић

ДОШЛИ НЕМЦИ

Де си бе, писац? Дође и ти да испратиш другара, а? Ајде, седни мало, још му пратњу нисмо довршили. Де, себни се, нико те не тера да рондзаш за Гагита. Попи чашку, то ће му буде довољно. Мож се сунеш и за другу, неће ти их Гаги броји. Избројао тај до три одавно. Немо ми се снебиваш, нико овде није васкрсо. Овде има само они што су спремни за липсање. Све су ти то леденостенци, ко и ти што си. Зато ми се не бечи него спуштај дупе, време је да пивнемо за покој душе. Једна је душа, јел тако писац? Још ли се не мож да сетиш који сам? Чика Тика, из Пасјачку. Треће двориште од трафо станицу. С мог Видена некад сте у школу ишли заједно. А, поврну ти се памет. Треба теби дубоко орање. И то с плитак ашов. Де, гуни још малко да ти се разбистри. Оно, пуно прошло откако си се одселио, ал знаш које памет на крв каже: једанпут леденостенац, увек леденостенац. Ти се праметну у градску персону, али и мој татко се премеће у гроб па није постао ништа друго него што си је и био. Абе, још се сећам какав паташон беше. Никад ниси успео да се укачиш на ону моју жуту трешњу. Све су ти друга деца трешње бацала, видео сам ја ће буде неки готован од тебе. Уста ниси затварао, ломотиш, цела улица по тебе се чује. То мора да је зато што си био улав и у руке и у ноге. Од малецко си био фантазиран, пролазиш кроз улицу и пишеш с прс по ваздух. Јел тако било, ајде кажи. Е, па, добро нам дошо. Јака шљивка, није ли? Лади ти очи, а греје стомак ко да си га у гаће међу јајца стрпао.

Сигурно се питаш шта ћу ја овде, а? Дугачка је то прича, испаде тако некако, занесомо се и судбина нас подвати у исти нокшир. Виш, можда сам дошо баш теби да испричам што сам дошо. Ти си иовако писац, а такви немају другари међу живи, није ли? Мртва уста не говоре, ал се Онај Одозго побринуо да има ко уместо њих да говори. Градски петлићко, ћу те частим с једну причу, метни је у неку твоју књигу. Чуо сам ја још да си од наш крај грдан јебарник

направио, ал да видиш, једаред је оно наше леденостенско брдо изнад Горњу Трошарину стварно било једарник.

Све је почело кад је Даринкина сестра довела једно големо кучиште код Даринку, на стан и храну, пошто више није имала куд с то теле од џукелу. Беше ем велико и црно, ем бркато и брадато, ама није ни чудо што га звали шнауцер. То му раса, рекоше чиста швапска, мож да буде чувар и ловац, да збира овце ил да их коље, зависи какву му дресуру удариш. Кажу да такви кучићи раде за војску и полицију. Даринка беше имала повелико двориште иза кућу, па ти се овај раскомоти, једе месо на свака три круга. А кад прођеш, подигне главу, и погледа те с његове црне, уцакљене очи, одма мора окрећеш главу на другу страну и нешто те тера да убрзаш корак. Толки кучићи у крај се мували, лају, режу, завијају, а овај ништа. Само ћути и некако помера зуби и њушку ко да мљацка ил њуши да открије шта би могао да загризе и слисти. И све се облизује, језик му црвен ко комињак, а ландара му ко застава кад је запалиш па се дими на ветар. И пошто му раса нека специјална, оно раније мора да је јело неку специјалну, вештачку храну. Неки концентрати из конзерву и тако то. А сад код Даринку разјело се ову домаћу храну, све мрсно, месиште и ђувечи и мусаке и шкембићи, па ред кувано, па ред похован. Даринка му давала све што и на њену ћерку. Таква ти је Даринка, добра душа, од детињу сенку се склања а овамо на задњег душманина ће да окрепу и облогу за живу рану. А, вала, беше и спретна домаћица, мученица, од малецко спремала по кућу и за кућу јер јој мајка рано оболела, а после болно мучење рано и умрела, а отац њу и њене две сестре лемао по цео дан, а и ноћу кад их доване. Беше чича Јова јак на руку колико и на ракију, ал само по кућу био пргав за тепање. А пошто Даринка била најмлађе дете, ове две старије стругну у комшилук ил остану на штрафту да преноће, тако да му Даринка била увек под руку. Греота једна. И кажем ти, оно кучиште поче да расте од домаћу хтану, и од онолико големо постаде још големије. Ко теле с драгуласти очњаца и купирани уши. Кад год изађем на капију, ама лепо видим да ту нешто чудно цигља, толка снага негде мора да избије. И тако и би. Свака стрвина мора јајца да празни, није ли? Зато нас Онај Одозго правио с муда, да си он има забаву а ми вечиту муку и кратку уживанцију. Ајде још по једну да изврнемо за драгог покојника. Немо ми се мрштиш, писац. Знаш да није нека ал ће помине. Кад ексираш мање се осећа на саламу. И спорије силази у ноге. А ноге ти највише требају кад те мехур притера. Даклем, ко што то реко, онај шнауцер се беше разбашкари. Дању мотри кроз ограду, манца ко мечка и излежава се позади кућу, а ноћу, богами, поче да се прерипује и зарипује. Мало мало, па чујеш како негде нешто скичи и џуња и крешти, зависи на кога она чума зарипила. Ама, кеца шта стигне, друге џукеле само кевћу. Људи га видели на делу, кажу собаљује младо теле, а неки рекоше да им певац тако натациње да несрећна живинка по целу ноћ кукуруиче. И стварно, једну ноћ се враћам из Мошину кафану и лепо чујем кукуруикање. Трго се од неки зорт, те морадо после да испразним кући још једно шишенце, тако си ја пребајем од ружни снови. Ај се прекрстимо док још има венац у чашку. Ух. И Каем ти, направи се цела паника у крај. Јер овај несмајник кренуо да вршља по друге улице, све до Старо корито, видели га како улази у Нишаву и вата караша са зуби и живог га једе. Само главу и пераја испљуне. Неки наши остаци од рибу и како коме покажу људи се крсте и кукају. Леле, леле, опет дошли Немци. Стварно се поче да осећа окупација на Ледену стену, од самопослуга код окретнице до бугарску костурницу људи почеше рано да се склањају у куће. А неки и стражу давали. Неколико пута муправили заседу, с мотке га одрали од бијење, само што ово јака сорта, шеоа на све четри ал чељусти му и даље рачепљене и само трпа унутра. Тома стаклорезац причао како му остављао тровану кртину пред своју капију, ал ова ала све изеде и ништа му није. Нарасло и излудело, па то ти је. Неки рекоше да у Малојастребачку једна домаћа кучка окотила три кучета, од тога једно се родило с бркови и браду, чисти полушнауцер. Одма га затукли и њега и остала два му рођака, и мајку кучку јер се трајно опоганила. Неки почеше да обилазе

Даринку, да јој прете и да је псују, ал она мученица ништа није могла против ону чуму. Није се тај везивао ни код њену сестру у град, нити је било ко мого да му приђе а камо ли да му натакне ланац. Ма, знало оно да би га бесили и с најтању узицу само да су могли. И тако ти нас оно све држи на дистанцу, ескивира ко Клеј, ноћу радели и меткови, чуло се пуцање, људи сами причали како потезали цезејци и карабини. Џаба ти, кад ово хитро колко тешко. Ко да си спојио чудо и чудовиште. А ловци не смеју да се размахну с оружје јер ипак Ледена стена насељено место, ако метак залута, у неког зачас ће заврши.

Нису ту била чиста посла, јасно ко дан, само што се овај одметнуо па не да више ни дању да се види. Старе жене рекоше како је покојни чича Јова тако побрљавео од ракију, па то од њега проклетство пало на кућу јер га ниједна ћерка није тела да преузме кад умро у болницу. на крају опет све се свалило на Даринку, она звала попа и погребници, иако њу највише покојни отац малтретирао. Све знам, одавно смо комшије, а и нисмо увек живели само као комшије. Разумеш, тад била младост, па слобода, па јурење, па џмијеш с отворене очи, да те њени не увате за врбицу, а твоји да те не ожене на изгладнелу мамку. Увек је тако, није ли? Једни обичаји за одрасле, а други обичаји за децу. Ал одрасосмо некако, остадосмо блиски и раздвојени, помирени с живот и судбину. Е сад што људи свашта причају, они увек ломоте, ево и на сахрану се само нешто домунђавају и стављају руке на уста. Те приче за Даринкуну Виолету кружиле још док је живела с мужа. Докони зуби и на пихтије ће се оштре. А после, кад је човек оставио, и нестало бестрага, онда још више затрубише како је Виолету рађала с моју семку. Сељачка пакост, ти си писац, знаш о чему говорим. А јел знаш да се сећам да су и за тебе причали како си протурио патку кроз тарабу у Рушкино двориште, да га показујеш на њене ћерке док играле ластеж, ал ниси знао да ту била Рушка, па ти видела стојка, ако имала шта да види, јер ти тад ако си имао десет година. Аха, аха, поврну ти се памет. Беше дозивање од чесму до чесму. Је ли, јел истина да Рушка викала упомоћ кад ти видела стојка, и да ћерке угурала у гаражу? Истина, а? Е, вала, мора наздравимо за то плашење. Ако си ону фаћкалицу мого да истераш из памет онда мора да си калибар. Де да га ми подмажемо, дижем чашку за дизање. Не за дизање покојника него за дизање стојка. Џабе Гаги да се диже кад му се ни живом није више дизао. Можда ту лежи зец што је после изрипио и грдан белај направио. Ти се беше одавно здружио с њега и знаш да му татко беше официрски бандзов, ће се распрсне колко се дује. Е, он је чувао једну расну џукелу, вучјака, Рекс се звао. Шетао га с дебео, војнички каиш, бајаги толко био опасан џукац. И све му говорио, руе, руе. Зато што је вучјак био немачка раса. То руе на српски значи мирно и к нози.Фалисао се међу људи како је његов Рекс праунук од Титовог вучјака, оног што Титу спасио живот у десант на Дрвар, ил ди је већ то било. Само што ордење није качио по свог вучјака. Можда и он примао пензију за првоборци, никад се не зна шта се мож да се деси с такав комунистички педигре. Педигре, тако се Ђура изражавао, ко да је у кантину провео живот, и он и негова џукела.

Оно боље да су си остали у ту њину кантину, него што су забасали на Ледену стену. Јер онај шнауцер у међувремену почео да јебе и слику своју. Ко што други кучићи дигну ногу чим виде бандеру ил дрво, тако овај зарипује све што стигне. И тако, миц, прц по прц, мораде једном да се сретне и са Ђуриног Рекса. У ствари, кажу да се срео с обојицу, ал је само Рекса натрдио. Ђури ситуација одма испала из дизгине и кад се придигло од први удар мого само да секундира и да гледа. А кад је видео шта му снашло љубимца сав се одузео. Његов вучјак једва стига да зацвили кроз убалављену губицу, а шнауцер му га већ заковао до корице. Избечили се Рекс и Ђура један на другог, док шнауцер ради радњу. А људи около гледају, скупили се да виде како изгледа џукачко јебавање. Кажу да Даринкин шнауцер натерао Рекса да шени, а језик му испао до земље, сву је прашину с пољанче полизао док си она чума није истерала мерак. Зна шнауцер да с џукци мораш џукачки, ал Ђура

то изгледа није знао па замало да добије цап у ногу јер тео да их са шутирање раздваја. Кад видео да нема вајде, почео се дерња, ал шнауцер се залајао, по први пут га чули леденостенци како лаје, умало да се и партизански официр Ђура прекрсти од зорт! Једва стего дупе да не напуни гаће, те бржебоље се ућутао и само лице с руке покрио од стид. После, кад му шнауцер дао вољно, кажу да је морао Рекса под мишку да носи. Толко утепство било. Није било шансе да Ђура може да издржи зајебанцију због јавно карање, људи једва дочекали да се ослободе од своју муку и да га неком спусте, кад већ мора трпе окупацију. Рекоше како је Рекс зашунтавео и како је добио упут за Топоницу, лекари рекли ће га приме пошто много добро дресиран па ће се лако снађе с људски лудаца. Ко и сваком официру, Ђури брзо прекипело, то зато што много дуго носио шапку па му у главу ваздан прегрејани мењачи и свећице и ето ти куршлус. Не прођоше ни два дана, кад ево ти њега испред Даринкуну кућу, грми ко да командује на мегафон. Само што не почне да маршира низ нашу улицу, сва се шљака устресла и силна прашина се подиже. Чим се Даринка појави из башту, овај и без добар дан поче да јој прети ко да је она шнауцер. Пошто ме у то време фирма послала на плаћено, често сам се врзмао по двориште, баш сам нешто заливао мушкатле, кад је Ђура пошо у јуриш с ону његову официрску језичину. Дотад, Даринка се већ била поцевељала с пола улицу јер није тела да прећути на опајдаре ни једну једину реч, а није могла сестри да врати ону чуму. Таква је била, увек подметала леђа за сестру, и кад им мајка умирала, ове две биле забављене с друге ствари, једна с веридбу, друга с факултет, а Даринка је на мајку чисто приносила и прљаво односила. Дворица је и пазила да јој перце из јастука не падне на главу, нити је дозволила да се сенка од кандило оцрта на постељину, и сећам се како је од прву плату купила цицани штоф за мајку, да јој сашије аљину за по кућу, све се надала да ће мајка да се придигне из кревет. Сирота није стигла ни да јој покаже поклон, баш у тај момент јој мајка испуштала душу, Даринка је држала за руку, била тад само с једну забудавелу тетку богомољку, а мајка трза с главу у страну и шапуће, де је моје Љупче, де ми је Љупче, то јој била најстарија ћерка, мајка њу највише волела. Даринка ми после признала да је мајка није ни погледала кад је полазила на онај свет, само тражила Љупче. Видео сам колко је то болело Даринку ал она је увек причала како их је мајка све подједнако волела, ал је највише бринула за Љупку јер је Љупка од малена била туберанка па је чак и она, Даринка, иако најмлађа, морала на њу да пази. Ја мислим да је Даринка тела и мртву мајку да одбрани. Таква секирљива душа није заслужила да јој један официр ципов држи вакелу, није ли? Још кад се појави и њена Виолета и поче да запомаже и дозива мајку, а глас само што јој се не скрши у плакање, мени заиграше кондрци у стомак, па право у срце. Ало, реко, није ти жена крива. Какве она везе има с кучећа посла. Ђура се окрену према мени, а какве па ти имаш везе с ово, поче ми га чавуљи, помиње шинтере, полицију, те ће раде пиштољи, те ће раде бомбе, те ће ради бонсек, и која ли већ сила. Море, окрену му се ја скроз у очи, јебале те силе, немој ми намањујеш да не останеш без обе руке. Сад већ галама постаде много бучна, најebasмо се мајке један другом, да не притрчаше комшије доватили би се за гушу. Дотле дошло. А богами и ова ракија ће нас подави ако је брзо не испијемо. Нема више просипање. Није ли?

И каем ти, некако се разиђомо, све обећавамо један другом скоро виђење, да рашчистимо с та псећа срања. Уђо ја у кућу, презноји се од недотепано препирање, кад ти ова моја скочи. Ти ли ће браниш Џеки, сликаће сва румена ко да је буре испила или се с мене на кауч рвала. Шта ти је бе, Гроздо, реко, а још ми пред очи Ђура свитка, са све еполете и шапку. Знаш ти добро шта ми је, куче мрвинско. И ти ги још више од Џеки зарипувао. А, то ли је, разборави се ја, нанче ти га натикам да ти га у уста натикам. Па још ми само твоје дрндање фали. Реко јој да зачепи, да јој ја носурду не очепим, али јок. Дромбољи она стару песму, није јој први пут да узима мене и Даринку у уста. Помену богами и копиле

од вилу раввијојлу. Знао сам на кога лудача мисли. Више нисам могао назад, причвљила ми живце уза зид, само још да се појави стрељачки stroj. Узо залет да се што боље издувам. Море, муда ми се напасаше, тикво бандоглава, шта те се тиче куд сам га ја турао, сад и ја дрекнем и опаучим је два-три пута. Ама, ни шамари с полуотворену шаку не могаше да је ућуткају. Мораш да је испесничиш, и тек кад јој груну крв из њокалицу престаде да куне и псује и поче да плаче. Пошто сам знао да неће скоро да престане, изађо да завршим с мушкатле. Забави се у башти, а ронцање се чује до магистрални пут. Човек кад чује оно наплакување ће помисли да ће од онолке сузе избије поплава у кућу. Само ја одавно навико на ту музику, мого би и да заиграм валцер колко сам је упамтио. Нека, мислим се, ће се измориш, па бар ноћас ћу имам мир, ал далеко беше ноћ, а Грозда плаче ко навијена. Такву је и Виден затекао кад је дошо из град. Шта је ово Тико, дође он код мене у трпезарију. Сачекао сам све док нисам лепо сажвакао сланину, сирац и погачу. Да се не загрцнем и да ми укус што дуже остане у устима кад их поново отворим да испреслишам билмеза. Не волим кад ме син зове по име. Нисмо ми равни, нисмо исте кобиле јахали, ни исти кал препливали. Мораше да гуцнем чашу са шприцер, да некако протерам залогај низ гушу. Виден ми сева с очи, оне његове дугачке трепке само што ме не исечу, увек ми сметале, ко да су девојачке. То ме још више издуши, те му га дадо из прве. Шта је бре, прцко ниједан, ти ли се на оца брецаш. Виљушку беше нисам одложио на сто, те не могаше да му шљиснем једну васпитну шљагу, него само зашкрипа са зуби, а уста ми се искривила ко клисура у цичу зиму. Немој тако, крену Виден да набија руке у џепови, мора да су му муда сишла у колена па и она клецнуше. Мрш, реко и показа на врата. Немо да понављам, иначе ћу те поново правим. Поћута мој блентави потомак, исколачио очи од шок, видим да нема петљу па набодем ново парче сланине, и меркам га кроз њу, ко да ћу их обоје прогутам у исти залогај. Направи ти он надурену фацу и одступи у другу собу. Тек тад приметим да Грозда престала с рондзање. Нешто шуми са синка, преслушава га како је било. Заболе ме и за њено џавкање и за гласно уздисање. Тако ти ја натенане заврши с рану вечеру, ал све осећам камење у желудац. То ми жучка даје сигнал да нешто није у реду. Ма, знам је шта је, мора се с Ђуру поравнам, таман толко да му напуним жљебава уста с прашину. Нема шта, намерачимо се, иако га нисам нешто нарочито имао у вид. Никад не знаш ко ти је на списак док се не машиш за џеп да платиш. Није ли? Не брини, ова ракија је већ плаћена. Слободно наврни, има ко да точи и да служи.

И каем ти, био сам се решио да стапкам Ђуру, ал ми се не даде. Иместо мене, то обавио Џеки, Даринкин шнауцер. Мора да официра излудела пензија, па није имао паметнија посла него да се преганџа с кучиште. Ваљда тео да ослободи Ледену стену од окупацију. Ал она ала имала више мозак од Ђурини регрути. Гадно га поткачио, вероватно се разљутио што је Ђура више пута пуцао у њега. То је и спасило Ђуру, јер га џукела заскочила и већ га загризла у подлактицу кад неки што су чули пуцњаву дотрчали да виде шта се догађа, па шнауцер није стигао да површи посао. Ускоро се пронесе вест да се Ђурин син вратио, мајка га преклињала да дође и помогне јер није хтела свог човека да пушта самог у болницу. И тако ти се Гаги после дугу паузу поново појави у стари крај. Њега послати татко и мајка у стан што га Ђура добио од војсу, тамо негде на почетак Булевар Лењина, кобајаги да студира, а у ствари да га склоне од познаници и комшиску родбину, да сакрију бруку јер им се синче дрогирало са шта је стигло. То код њих била воловодница, час долази милиција, час хитна помоћ. И ето га дзивка опет. Видим га како лелуја низ сокаци, сапетљив ко сви градски ђилкоши. Оно и Будимка, Ђурина жена, све високо држала главу, ко да није рођена на Ледену стену, и ко да Ледена стена није у град, него у дивљину. Све говорила како ће се преселе, због перспективу, оће живи у центар а не на периферију, ал после јој син јединац замрачио перспективу, па остала на леденостенско брдо. Ђуру нико није видео, кажу неки да

му долазили из гарнизону амбуланту да га превијају и контролишу. Спомомишашеи неки специјалци што шпартају околу, бајаги тражили шнауцера, да освете колегу бандзова и да затру непријатеља. Било како било, ни траг од њега нису нашли.

А онда пуче глас да је кучиште скроз подивљало, и да је онодило Даринкуну Виолету, па мора да се крије и од Даринку. Кад сам то чуо, слегнуо сам с рамена, смрди ми на нечије помије, мого сам лако да осетим ко је у тај кал главни помијар. Син је понекад на мајку, понекад на оца, а Ђурин је био на њега, ал с мајчинску пакост. Сви су знали ко је пустио абер, ал опет, људи једва дочекаше да имају шта да испирају уста. А и кивни на Даринку због шнауцера, утроњали се и ово им једини одушак од како је завео терор. Па ако не могу на њега бар на Даринку да се истресу, за њих она је била газдарица на Џеки. А Даринка, да је она жртва, лако би поднела, него њена Виолета испаде мученица, баш ко и мајка што јој била. Абе, красно девојче беше, онако стидљиво а умиљато у лице. И израсте богами у згодну девојку. Па није Гаги тек тако пустио биву за њу и шнауцера. И други је можда не би толко помињали да Виолета не беше многим бркнула у око са свој стас и лепоту, ал и са тихо испитање. Осетили гмазови прилику па испузали из рупу да сисају крв на пијавице. Стрвина се најлакше са стрвину слиже, није ли? Ко ми с ову ракију. Де, осуши ми се грло од тугу и причање.

И каем ти, одмота се још једно говњиво клупче, ко са шиваћу иглу у аждајино дупе да си рчкао. Даринка рове од муку по цео дан, а кад не рове онда пишти чибе, чибе, на Мирка и они његови миновци. Гелиптери почеше да добацују Виолети, да завијају ко псета, да режу и лају, да с руку показују како се удева кучећи курац. Погане речи се коте саме од себе, трују се трују док цео ваздух не затрују. А Виолета није тела никако да повије шију. Још гласно кори мајку што се секира за будале. На сваку реч, Виолета цео шаржер избљује из она њена накарминисана уста. На сваки миг она три мига шаље. Шипак до лакат показује на дежурни уличари, ником дужна неће да остане. Мало, мало, па претера с пркос. Једно вече, док сам ишо код Мошу на ањц и пиво, чујем како се препире с Мирка, његовог колегу Цакита и с оног бицмана Станета, сина од Лудог Ратка вулканизера. Све цвећке за брање. Они се церекају, звиждућу, стењу ко стелна крава, а Виолета се подбочила ко камионџија у друмску механу и удара им контру без кочење. Шта је, дркације, чујем је како пљуцка уз ветар, оћете минџу, а? Немој да се плашите, нећу вам је покажем док вас мајке од сису не одбију. Ту крену жешће псовање, да се нисам појавио, грабнули би је гелиптери, толко се ражестили да би је или испречукали или се изнаређали. Искашљем се да их разиђем без гурку и сецање, кад момци закевташе. Напалили се па се заборавили, а и ја сам био заборавио да сам се затекао сам с тројицу напаљени шиљокурани. Шта је, чика Тико, и ти ли оћеш да се увериш у нашу мушкост, питају ме и чешу се по стомаци и ватају се за шлиц. Мирко, реко, а све их разглеђујем и заглеђујем ко да су споменици, немо да се у мушкост с мене такмичите. А ни с ово девојче. Немо да ми се фрајеришете на јавно место. Доста ми зајеванције од оно кучиште, немо сад ви да ми ту завијате и режите. Ако оћете дресуру, понесите корпицу, јасно? Пази мало, чика Тико, гелиптери врте главе ко да ћу их ошишам, ниси ти овде овлашћени шинтер. Ма, ћу ти доведем ја и судију и публику, само кажи кад оћеш да се испробаш с мене. Ил оћеш овако, на фер, да обрнемо руку, а? Мирко окрете главу, пљуну у прашину, ритну празну флашицу, и оде све на гурку с остали. Кад се удаљише, почеше да вичу, ав, ав. А Виолета оде без да бекне. Учини ми се да јој једно око почело да понаша ко врљиво. Гута бес и најбеснији, а њој се много дуго крчкало, глава јој постала рашчупани експрес лонац од глину.

Е, тако ти постаде у наш крај, ко да си олово пустио изнад леденостенско брдо. Посивело све живо од неживљену злобу. Неће се стиша олуја па то ти је, само се облаци скупљају и грмљавина се одбија час од небо час од земљу. А мени ем што жао због Даринку и њену Виолету, ем што онај мој слинча одавно пушта

бале на Виолету. Онај Одозго тако углавио работу да ми моја дрндава Грозда ту помаже јер му није давала да се с Вилету много сигра и зблизује. Није тела да чује за Виолету, за копиле од вилу раввијојлу. Нисам се мешао, него сам гледао да бржебоље запослим овог мог и да га одвојим од комшијски девојчићи. И некако сам га убацио у Технокоп да буде комерцијалиста, да се ува по град, међу шарен свет, па ће налети на нешто потаман. Ал си он остаде везана врећа, не могаше да се отргне. Реко ја једном на Грозду да се наш Виден зателебао и у кога, све да је мунем под реп да се ђипне и пресече сеџимку за бешење. Она увек тако претила и мени да ће се беси ако је оставим, ил кад је иштуирам из кућу на дуже време. Направи ти она русвај Видену, а овај слаб на мајку, па је морао да оде код течу да одболује. Свашта му мајка рекла, нисам чуо а и шта ми то, кад могу да замислим како Грозда чупа косу и куне кроз сузе. Летело перје са све длаке, с гаранцију. И сад, кад се на Виолету сручи пун казан с помије, видим ја да Виден гризе уста и пушта пару кроз нос. Ама, лепо видим какому расту чукљеви у тинтару. Шта ми друго преостало него да се помирим с истину да имам мушку приколицу за сина.

Него, тек да га не таљигам на празно и да си не јебем сојке на југовину, потрудим ти се да сретнем Будимку. Сачекао сам је негде мало иза подне на паркинг код Малу пијацу. Знао сам да ћу је нађем, одавно та не мења путању. Утегнута и дотерана, без обзира дал је с цегер или с кожна ташну. Слушај, реко, није љуцкиово што причате за Вики и кучиште. Распомамише се и јебанције и чергари, од кокошињац се змијарник направи. Не ваља ти работа, жено божја. Гледа ме она с њене ситне очи, лице јој се згрчило, а на чело јој жила истрчала, дебела ко баштенско цедро. А јел љуцки кад сте за мог Гагита причали да је наркоман, а? Брада јој дрхти од неки болесни смеј, као да сеири на мртвака. Видим да јој само то остало. Нема шта више унутра да јој пумпа крв, тако ти је код жена кад им срчка пресвисне без збогом. Сина сте ми отерали од кућу, а милицију ми уселили у спаваћу собу. Изрече то ко да ми међу очи пљуну. Кад киселина почне да горчи, мож само да проспеш порцију јер нико ту кашу неће да покуса. Ја цинкарошке радње не радим, а и ти ме не знаш од јуче, реко тек да јој не оћутим, иако знам да овде од убеђивање нема вајде. Него боље и то него да сам је питао за Ђурино здравље. Она погледа с изврнуте беоњаче, само што не повраћа на мене. Видим ја да је време да си купим пашкоњци и пенџетирам главу, док још могу да одем без тешку реч. Како оћеш, реко и одо својим путем. Само што тај пут водио до ново укрштање, мора да је Онај Одозго крст користио ко путоказ за нас доле. Није ли? Е па, писац, кад је тако, ајд се и ми прекрстимо, од то ракија неће постане мекша.

И тако ти каем, ама ич ме није изненадило кад сам један дан чуо да неки силовали Виолету. Све што је пркошено мора да будне надокрај покошено. Ко трава пре него да увене. Ал се јесам изненадио кад мени закуцаше на врата, с комби и под пуну опрему. Голема пандурација ми се догоди у кућу. Синками прозваше због силовање. Обли ме леден зној. Тешко да човек поверује и у силовање, а камо ли у свог недоклепаног јединца као силеџију. Реко да им каем у лице, мора се справљаш иначе ће помисле да си стварно крив, ал се због Грозду уздржа. Грозда се закопала на лице место, није Видена ни загрлила, нити се с милиџици вукла за крагну. Забленула се с неки изгубљени крављи поглед, гледа како јој сина претришу, како га терају кроз врата, према комби, а Онај Одозго јој турио угашене жишке у очи. Видену изби малечка пена на уста, ал он је обриса с рукав ко слинци што је некад брисао. Ово намештаљка, понови више пута, не мож даље да говори, глас му се прекину, плућа зашкрипаше, поче да се гуши онако опкољен од униформу. Добро да су га брзо извели напоље, пао би у несвест, а то би му узели као доказ да није чист. Није ли? Правда је превејана зликовица, не мож се деси да ти живом не узме меру с гробарски метар. И тако, покупише га без испитивање. Ђути море, само кад је прошло без лисице на руке. Испрати их ја до капију, рекоше ми кад може посета и како се шаљу пакети. Све љубазно терам, док их не потерам из улицу. Постоја док комби нестане за

кривину, а оно извирују главе са све стране, лелушкају се горе-доле, ко кад пушташ змаја на кратак конопац. Неспоразум, реко гласно да ме чују осматрачи из наш вилајет.

Почекао сам мало да видим дал ће Грозда да се унереди у главу ил у гаће. Тек кад јој дође сестра од тетке мало се прибра, те се ја баци на посо. Био је то голем и неодложан посо, није мого да се површи с журбу. Даринка ми сама закуца на врата. Знам да није твој Виден ништа урадео, рече ми, ал не могу да знам дал је стварно нешто било, и ко је пријавио. Не решавају се оваке ствари с милицију, реко. Не робија ко је скривио, већ ко се осветио. Није ли? Био сам и сам сто посто да Виолета не би милицију призивала, шта год да се десило. Јер како се комби милицијски први пут паркирао у нашу улицу, кренула још већа низбрдица. Каем ти, претерала је с пркос. Кврцну опруга, попуцаше федери, а опајдаре си преду своје клупче. И Виолета се зачас стрмекну с памет у најдаљи јарак. Забрљави начисто, чак и на најтврђи сурдуци паде тешко да је такву гледају. Одведоше је неки непознати рођаци, бајаги на опоравак, ал свима јасно да нема за њену муку опоравак. Срце ми се скочанило док је одгледа како се растаје од Даринку и од саму себе. Поново су помињали чича Јовину клетву, ко да су пијанице јаки на реч. Други бауци су овде гурали точак на дно реке. Морадо да загазим у муљ да би крупна риба испливала. Него, како ли ће ми испливамо кад се оволико чашке накупиле? Нико се није напио што је много пио него што се много запричавао. Није ли?

И тако ти каем. Мора уватиш ред ако оћеш да уватиш крупну рибу. Пошто и оног гелиптера Мирка покупили, зареди ја међу његови миновци. Одужи се њихова пуш пауза ал ипак их нисам загазио ко пикавац. Знам ја како се чури цигара с ливци и металостругари, а ови још приправници за посо. Није ми требао швајсапарат да их излечим од мутавос и муцање. Нит ми требало голема памет да сватим ко је ту коме сместио карину, а коме пендрек. Ондак одо до кума, да ми среди за Виденов притвор. Пошто био невин, рачунам ће буде боље да га још малко задрже, да га одвоје од лоше друштво. Тмо је био безбедан, пре свега од самог себе. Због Виолету му се свакако курчење врзмало по главу. Тај иовако увек тражио татка међу ђаволчићи. Клатио би стојка док му не очукају рогови. А нисам мого да дозволим да остане с голи папци јер би Грозду то покопало горе од гробљанску лопату. Тео сам да се олади и да ми се не меша у посо.

И тако ти ја крену на задатак, да површим моју љутцку обавезу јер Онај Одозго воли да наплаћује туђи рачуни и да ти прави рупу у срце тако да ти сва уштеђевина за црни дани исцури пре него их дочекаш. Е, зато ја једно вече дочека Гагита, био се враћао из град преко међуровачку петљу, мора да се склањао од сопствену сенку. С дрогераша никад ниси сигуран. Само што од дрогу можда и мого да побегне ал од мене нема шансе. Изабрао сам згодно место за суочавање. Поред игралишта за мали фудбал, изнад школе за глувонеме, има простор и за бежање и за ватање, и за свакакво ашиковање што ми се мотало у главу. Лепо сам видо како се смрачило чим ме спазио. Није ни чудо јер сам био намрчен, сећам се док сам га чекао да сам неколико пута прешо с длан преко чекиње и да ми лице било рапавије од дрво на које сам се наслонио. Откуд ти, чика Тико, поче се дзивка крсти с очи. Одасвуд, реко. Све обиђо па ево и тебе да дочекам. А што, пита с утањен глас. Па да те питам како је Рекс, реко и поче да га опкољавам. Он би да штукне, видим га како му обрве побелеше у трен. Не знам, бекну још више збуњен, отишо од нас пре две недеље. А можда с оног снауцера побего, сад сам се већ приближио да могу у очи да га гледам. Рекоше ли ти да ти се татко много увредио што снауцер нарипио вашег Рекса, свашта покушао, тео се свети и на људи и на животиње, ал ја мислим да то није било силовање. То су се кучићи љубависали, само што мора будеш куче да би разумео како они то раде. А твој татко исувише крут официр да би се у кучеће прцање разумео. Није ли? Крути људи само у своју патку гледају, а за туђу ич не маре. Гагиту зенке извирују до браду колко се забленуо у мене. А ја га чавуљим, све

од секс и силовање. Како то није исто, ал не воле сви исто, неки воле да боли. А ти, унесо се у дзивку, јел волиш кад боли, а? Он ме кобајаги не разуме, нешто отвара уста ал само шиштање чујем. Де, реко, немо се стидиш. Саће ти чика Тика покаже шта је силовање. Ту ти се он прекину, ко да је видо мртвака. Можда је тео да ме опсује, ал није стиго јер му ја помеша краци с прву песницу. Па настави динге, динге, динге, све пазим да ми што дуже остане на ноге како би мого да попије што више тепање. Само, некако ми брзо досади. Ваљда што ништа не покуша. Само јауче и заноси се да падне а ја га одизујем с аперкати. Чисто се умори од запињање. Још кад поче да повраћа нешто зелено, ама смучи ми се скроз. Одмакну се да се не умажем, он љосну доле и распрсну се ко дулек. Цури из њега, то мора да је од дрогу, сва ми снага отрована и изветрела, толко позеленео кад га погледаш мож се отрујеш. Нарита га с обе ноге, не гледам куд замањујем. Једино пазим да не споменем Виолету, нећу да ми слини како његова њушка није ришкала у тај свињац. Ал Гаги толко пао у бунило да тешко да би и на правог иследника имао шта да призна. Онда удари да плаче, упишта се сав, зелен сузе му искачу из очи, а по чело му избиле грашке од зној крупне ко град. Оно и ракија уме ледено да презноји, није ли? Де, да се оладим од оволико ајкање. И каем ти, док сам га меркао онаквог никаквог, како се скврчио и цвили, дошло ми криво што нисам понео штанглу ил пајсер јер с такав алат све и да сам тео не би мого дуго да га шолујем. Дође ми мучно, знам га ко крпу ал док не почнеш крпу да цепаш не мож да сватиш да такви ни прдоњак не могу да испусте, а камо ли душу. Нема шта, угазио сам у говно и поче да се усмрђујем. Таман крену да мозгујем како да га дотепам а да се не укаљам кад ти Гаги закркља. Немој молим те, чујем га како цијуче. Е, нашо си цркву у коју ће се крстиш, реко му. Од мене све мож да тражиш само милос не смеш, јасно. Не тражим ништа, усправи се с тешку муку на колена, ја сам већ готов. А, ниси још, насмеја се ја са све киселину, ниси вала готов док ја не кажем да јеси. Још ја нисам с тебе завршио. Нема шта ти да завршаваш, чика Тико, рак ме већ капарисао. Јао, натнем те на капару, мене ли си нашо да форташ с твоје дрогерашко фолирање? Тедо га ошине преко уста да не тртља више, ал некако осећам да нема више шта да трескам. Не осећам му месо, не осећам му коске, ко да месим пластелин. Поче Гаги да се куне како има рак, и како му више нема спаса. И како му је последња жеља да га пустим да умре од рак, због његову мајку. Ће јој буде мило да јој син није умрео од дрогу него од рак, толко се цапала са сви живи и бранила га да није наркоман. Бар да јој на крају лакне, са сачува успомену на сина како доликује. То рече па се поново расплака, рида с певачки глас и тресе се ко падавичар кад га увати. Абе, не брини се за дијагнозу, кажем му а није ми до тешење, ни до подјобанцију. Више да те поштено макљам, кад те нађу оваквог и на дунстера ће буде јасно да си умро да батине а не од дрогу. Није тако, чика Тико, поче да запомаже. Не знаш ти полицијску процедуру. Има да објаве да си ме затуко, да ме неки дилер убио због дрогу. Једино да ти посведочиш да си ме затуко, ал нема потребе да то радтиш. Кунем ти се да сам своје одслужио на овај нсвет. Сад и мене зној облива, ко да сам канал на ледину ископао. Шета ми чука, само што не каже цангр, цангр. Уздишем и проклињем дан кад сам баталио пушење. Не знам шта ћу с руке, с ноге, глава ми трне а врат се кочи. Одмери га још једном, он кљокнуо на земљу ко спечена лајна. Нема шансе да се подигне ни с дизалицу. Отпљунем у мрак, бесан на јебем ли га шта. Ћутим и послушкујем а једино што чујем беше моје исецкано дисање. Осећам како ме нешто познато ждере у стомак. Добро, преломи после дугачко премишљање, ћу те оставим сад. Не знам што то радим и много сам љут због тога. Ал ајде, нек ти буде, кад ти толка воља за рак. Само да знаш, нећу те чекам док да умреш. Зато кажи на тај твој рак нек пожури јер ако те следећи пут видим да се шврћкаш било где, има да те живог закопам у бугарску костурницу. А ти знаш шта све тамо има, јел да? Ту ми он даде часну реч, пресеко га да ми се више не куне јер нема у шта да се закуне, и да боље одма почне да ради на умирање, него да ме нервира с будаласто

думање. Одо да га више не гледам, знао сам ако још секунд останем ћу стапкам говно до краја, зато се стушти према аутобуску окретницу, сећам се, толко сам се стиско да сам морао да се испишам позади трафику пре него се довуко у Мошино кафанче да сперем отров. А то је једино што нам је иовако остало да радим, па зато ајд још малко да требимо бацили с ову шљивку. И ето ти, писац, откуд ја овде. Дошо сам да се уверим да је Гаги одржао реч. Знаш како кажу, бесно псето мора два пута да сахрањујеш, за сваки случај. Зато неки и даље бају како су видели Џеки, више га нико није звао Даринкин шнауцер. А да виш, пре него Гаги баца кашику, рекоше неки да му лекари открили рак тек скоро, пре три месеци, и одма га бацило у кревет, па у сандук. А отприлике пре толко сам га пребио. Испаде да сам га ја разболео. Добре батине чуда чине. Него кад завршимо с ово, мора сврнем у цркву да запалим свећу за Гагита. Обрни, окрени, испаде да ми је голем проблем решио. И да се некако све догодило како треба јер више нико, па ни мој Виден, није видо Виолету. Јес да ми понекад зацврчи рана што ми од њу остала, ал ипак је боље што се тако завршило. Не би могло да преживим да ми се син и ћерка љубавишу. А ни Онај Одозго то не би дозволио. Није ли?

Нађа Савић

ДАЛИЈЕВА УМЕТНОСТ

ЈЕДНОМ ДАВНО САЊАО САМ САН

Флертовао је са високим модернизмом. Прошао је кроз фазу футуризма, кубизма и апстрактног рационализма да би се учврстио као протагониста надреализма Француској и САД-у. Слика ирационалан и фантастичан свет снова и халуцинација једноставним поступком и показујући савоју фасцинираност перспективом и креирањем илузија. Технички брилијантан, своје цртеже је у свим фазама доводио до перфекције и увек у простору сећања на завичајни крај или фобије из младости. После другог светског рата ради у Шпанији комерцијализоване слике у духу католичког мистицизма.

Од самог почетка Далијевог сликања једва да постоји и једна слика, портрет и композиција и нчијој позадини нема каталонске

обале и њених стена, чији човеколики облици одјекују у фигурама на слици. То је тема која се провлачи кроз различите радове.

"Господин Патиљас" (Далијев надимак инспирисан његовим наглашеним залисцима) портретисан је испред импресионистички сликаног пејзажа Кадакеса.

Веома "јестиви" акт у духу каталонског кулинарског атаквизма, овде урађен у маниру поентилизма.

Представа девојке виђене са леђа урађене су према Ани-Марији (уметничковој сестри), али истовремено представља и антиципацију леђа и задњице о којим а је Дали сањао и у коју се касније заљубио – оне Галине коју тада још није познавао.

Трагајући за собом у почетку се Салвадор поигравао са свим помодним трендовима. Истраживао је импресионизам, поентилизам, футуризам, кубизам, неокубизам и фавизам, дајући, са запањујућим мајсторством, омаж Пикасу и Матису. Није скривао ове утицаје, они су били само једанкорак ка сликама за којима је трагао. Држали су његову пажњу по неколико недеља, после чега их је напуштао, не задржавајући ништа од тог искуства, осим већег самопоуздања.

Далијев, кубистички, Пикасовски период... али централни мотив и даље су женска леђа и задњица у већ познатом пејзажу. Дали, његова сестра и њихов заједнички пријатељ звали су овакве теме слика "парчад задњице"

Престао је период уметничког позајмљивања, неопходан сваком почетнику. Дали је имао јаку потребу да прави предмете пуне савремених сексуалних симбола. У његовим делима осећала се стваралачка зрелост, мада је тек напунио двадесет година. Нове слике су имале врсту генетског кода који ће обликовати његово касније дело. И поред скандала који се везивао за његово име, каталонски критичари су му били наклоњени, једва су желели да виде нову сликарску звезду како осваја суседну Француску Јрдан од њих је написао: "Ретко се млади сликар појављује са толико самопоуздања као Салвадор Дали, син Фигераса... Ако се сада окрене Паризу, то је зато што има све што је потребно... Шта мари

ако ватру распирује фином Енгровом оловком и грубом грађом
Пикасових кубистичких слика?!"

Дали овде поставља неке кључне представе периода, које су
прочистиле сликарски репертоар и ослободиле његову фантазију.

Шорц умрљан изметом (фигура у десном углу слике) узнемирио је и
"скандализовао надреалисте на Далијево велико задовољство.

Драган Маринковић

I

*Једино што могу је да
Побеснелом свету испричам бајку
А хајки на снове и надања:*

*Како кажу, потекли смо из блата.
Након четири милиона година
У нашој сржи је и даље блато.*

*Крвава је постала домаћа животиња
Пре неких осам хиљада година.
Пре тога,
Јурила је као луда, дивља,
Киселим пашњацима.
Прво остављено новорођенче
Дојила је њена сиса.
Хранило се њеним млеком,
Сисало њено виме
И укротило њу
Тешку категорију.
На вратима њене штале писало је:
Осим за краве, политичаре
И остале житеље зоолошког врта!*

*Тада је Адамов потомак рекао
Помахниталој Евиној кћери:
Имаш лепе очи као крава;
Крава је у Индији света животиња.
Затим су се спојили
И створили Нарциса.
За Нарциса једино још цвеће плаче,
остали су га заборавили.*

II

*А у Византији је небо било плаво
Кад сам се родио и постао животиња.
Мој отац,
тада са копљем у руци,
поноситим коњаницима
није могао да дотакне груди,
само сиве и лимене кациге.
Моја мајка
горела је на потопљеном броду
и први пут јој се топило под ногама;*

капетан се трудио
да достигне савршенство.

Бог је
кажњавао болесне, слабе и немоћне,
здравима, јакима и блуднима
делио вино, погачу и још прегршт свега.

Како је Он велики шаљивџија:
од погледа, осмеха, суза, додира,
све једно шта је,
чини лични ужитак.
Правило је:
Гледај али не дирај
Дирај али не пробај
Пробај али не гутај!

III

Зар глава не изгуби све своје наде
док стално капље над ништавилком
и копа благо грабљивом руком,
а притом се радује и ако црва нађе?

Косач!

Ко се још сме назвати таквим именом=
Нико ко је раван
и нико надамном не би схватио
жеље људске у стремљењу високом.
Човек још од пећине жваће
тај жилави залогај
и биће тако док је света и века,
а бајати залогај
да прогута никад неће.

Ја,
створен сам од Руке
седмог дана,
на празник дембелија и јадника.
Три дана касније
Рука ми је дала душу
да породим добро и зло,
да настанем закон и кајање.

УСПЕО КЊИЖЕВНИ ПРВЕНАЦ

**Саша Јовановић
"РЕГЕНТ"**

Младом писцу Саши Јовановићу ово је прва књига. Несумљиво је, међутим, да се вредност одређеног дела не процењује по обиму рукописа и "чувењу" писца, већ се утврђује након читања књиге. Стога, препоручујемо да ову књигу ваља прочитати јер садржином и вредношћу то заслужује.

Реч Регент, иначе, латинског је порекла; означава вршиоца владарског права. Организација Регената основана је тајним договором, крајем Другог светског рата. Основни циљ оснивача-земља победница био је тајна контрола над пораженим земљама. Ову веома интересантну тему књига је уметнички изузетно оживела. Најсажетије, један од Регената кренуо је на подручје Балканског полуострва, о чему Интерпол обавештава Службу Државне безбедности СР Југославије. То је заплет романа. А време догађања радње је 1994. година.

Саша Јовановић се овим романом заправо, књижевно усмерава против идеолошких злоупотреба у сваком погледу, посебно у областима слободе уметничког стварања и изражавања. Уметност је уточиште људске наде у остваривању хуманистичких снова ликова овог дела. Такви идејни сигнали књижевног израза и тематских равни видљиви су у Јовановићевом неконформистичком осмишљавању текста и поступку његовог уметничког обликовања. Композиционо, "Регент", је сличан модерном реалистичком роману. Да подсетимо, код таквих прозних структура приповедачки став, језик и поступак користе модерна прозна искуства и не заборављају старе вредне темеље.

Структура Јовановићевог приповедања пак заснована је на друштвено-политичким равнима, затим на темпорално-топонимским релацијама и назнакама: кад се шта и где догодило, итд.

У тој тежњи да главни лик прикаже са свим значењима стварног савременог живота писац изузетно подубљује машту читаоца и подстиче вишеструку радозналост. Тешко је, међутим, одвојити лик који би се могао назвати главним јунаком.

Динамика приповедања остварује се приповедачком полифонијом (приповедање у трећем лицу, казивање, дијалог партије).

Реченица је неједнаке дужине, али увек разумљива, приметан је удео разговорног свакодневно-комуникативног језика.

Честа измена просторног плана (Варшава, Атина, Београд, Лесковац), због директне везе са композиционом организацијом романа заслужује посебну пажњу. Приповест је мање испрекидана састављачевом вољом а више судбинама оних о којима се прича. Све скупа даје овом роману одређену аутентичност казивања и шарм, јер се приповедањем избегавају патетика и реторичност. Као што је уверљиво описан живот природан, тако је управо и приповедање посве природно. Тој природности управо је допринео дијалог. Приповедач дара и мере, Јовановић дијалог прожима описом, што у роману коренспондира функционално; дијалози су живи, течни, свакидашњи и, исто тако, фразеолошки савремени

(жаргон), па и духовити. Отуда је Јовановићево дело несумљиво чврста архитектонска и композиционо целовито. Ми верујемо писцу, с обзиром на тему романа да ће прича бити настављена. Сви су изгледи да ће писац то и урадити.

Дејан Ђорђевић

ОРФИЧКО ЗАВЕШТАЊЕ БРАНКА МИЉКОВИЋА

ТАЈНА ПЕСНИКОВЕ СМРТИ

Две поставке су се искристалисале, сасвим опречне, у вези са трагичним исходом животне судбине Бранка Миљковића: она званична, по којој је песник подигао руку на себе; и она, по којој су то други учинили, зауставивши га заувек у пуном напону живота и стварања. То није само питање живота и смрти једног човека већ неумитност која је у једном дану (заправо, једне фебруарске ноћи) изменила српско песништво, лишивши га једног од најутицајнијих ауторских изданака.

Поставке Миљковићевог живота и песништва, нама још временски блиске, полазе од песникове *summa poetica* стваралачке и биографске спекулативности уметничког доживљаја смрти отеловољеног у свакодневној реалности живота. Његово песништво и јесте у извесном смислу *summa*, *summa* једног динамичног живота богатог авантурама и обртима којима је млади Бранко испробавао снаге своје личности, своје могућности, свој изузетни радни елан у тешкој борби за опстанак на животној и књижевној сцени.

Свакако, данас бисмо се много лакше сложили са поставком да је убијен него са поставком да је посредни самоубиство. Прва, у својој позитивистичкој визији, трагичну судбину песника (заташкану у то доба у Србији и Хрватској) своди на његову приватност. Што се тиче друге поставке, могло би се поћи још напред и продубити анализа његовог песништва. И најновији књижевно-критички прилози подвлаче поново да је Миљковићева поезија *summa* његових интелектуалних, уметничких и животних искустава. Веома је значајно обратити пажњу на друштвени (или, боље, национални) аспект Миљковићевог књижевног стварања, тим пре што код нас – сада више него раније – постоји велика збрка у оценама друштвених и политичких околности у Србији и Југославији у периоду у којем почиње обнављање идеја о националној самобитности чланица југословенске заједнице после Другог светског рата до ширења идеје о државотворности и постепеног одвајања. Сада различито објашњавамо распад претходне државе, не водећи рачуна о чињеници да је и у култури ту већ био почетак једног краја, као што је у политици свакако био крај оног тзв. периода братства и јединства који баш у то време доживљава прве симптоме тешке кризе, прве катаклизме, катастрофе која ће југословенско друштво до темеља потрести. Бранко Миљковић је песник тог света и времена. И он је много допринео обнови родољубивог песништва, опевајући тополе партизанске борбе, мада се, по снази поетског доживљаја и исказа несумљиво заснивало на античким поетикама, попут целокупног његовог песништва. Три веома значајна догађаја у исто време најављују коначно гашење његовог живота, судећи по биографској књизи Бранко Миљковић или песников узлет Видосава Петровића; играју значајну улогу у песниковом животу и у његовом књижевном стварању.

Најпре бисмо поменули недалеко присуство Ћеле-куле која се налазила у близини куће његових родитеља на нишкој периферији код Грађанске болнице (како се раније звала). Довољно би било навести да је мотив куле од лобања веома присутан у његовим

песмама, па да се схвате размере њеног трауматичног утицаја на дечачку личност Бранка Миљковића и његово ауторско формирање.

Бранков отац је био предратни пандур а мајка Српкиња из Дрништа, што је у годинама нове власти породично утицало на дечака склоног естетизму и уметности, да напусти родни град и да се на студијама у Београду бави омиљеном филозофијом и песништвом, мада је доцније, из књижевних разлога, боравио доста често у разним срединама тадашње Југославије. По нашем мишљењу, породица нема ипак неког пресудног утицаја на песнички рад Бранка Миљковића; налази се само као повод да би се испричала прича (односно, велики број прича, читав један свет) о суседовању двеју пријатељских породица Бранкових и Видосављевић родитеља. Оквирна прича о девојци Ружи се ту налази из истог разлога из којег Бранко паклом рата почиње свој песнички пут прелепом "Узалуд је будим". Према Видосаву Петровићу, животни пут трагичног песника је морао да започне ужасним и страшним призором да би се завршио узвишеним и метафизичким исходиштем на небо.

Трећи факат који је, по овом поузданом биографу великана наше песничке речи, битно утицао на Бранков живот и стварање јесте сама уметност, песништво као такво, како би рекли сродници несудбоног филозофа. Поезија је повезала његову животну и ауторску судбину, пружила могућност да се оствари стваралац југословенског формата. Његов циклус "Седам мртвих песника" представља веома значајан поетички паноптикум по коме препознајемо пресудне подстицаје стваралачког замаху животне и песничке судбине Бранка Миљковића. Био је свестан колико животне и ауторске судбине песника чијим је именима насловио песме овог циклуса могу надахнуто да послуже да се тековине српског Пантеона пренесу у ново доба и нов песнички исказ и облик, избегаваши "апокрифне" верзије. Свакако да је сусрет са Радичевићем, Његошом, Лазом Костићем, Дисом, Настасијевићем, Ујевичем, Гораном, допринео веома значајној улози у усмеравању на поетолошка изучавања наше националне књижевности, мада чињеница је да марљиви и систематични Миљковић иде даље од поменутих песничких трагичара. Врстан познавалац античких филозофа продубљује свој сензибилитет вредностама и филозофијом националне баштине, народне лирике и епике. Млади Бранко осећа потребу да у нове песничке просторе пренесе достигнућа српског етоса и епоса које је сачувала народна књижевност, али и континуитет православно-хришћанске парадигме експликоване "Ариљским анђелом".

Многе врлине и вредности његове уметничке поетике уздиже песма "Горан", слутећи му фаталност животног исхода. Већ у првој строфи лирски субјект, на пример, помиње дрво које опомиње: "Немој", увукавши га у шуму из које нема излаза као у Дантеовом "Паклу". "Име ти своје остављам / кад не могу да се вратим", сместа саопштава, дирнут толиком љубављу смрти за његов живот. Значи, идеал није више живот, већ "ноћ сувише велика за моје звездано чело" и рационално управљање умирањем, како то приличи аутору стиха "Исто је певати и умирати". На жалост, Бранкова поезија кључа таквим стиховима, и то још једном указује на потребу максималне пажње приликом тумачења не само његове поезије него и дилеме о самоубиству или убиству.

И чувени епитаф "Уби ме прејака реч" наводи на помисао да је песму платио главом. Не само да то на први поглед тако изгледа, већ се и експлицира; чак је, изгледа, са великим задовољством сам сведочио, па тражило се то од њега или не. Уживао је у томе да посвађа себе са животом, да изазива судбину, да се својом руком позлеђује или убије. Сви изазови смрти били су у том песнику скупљени. Бог не обраћа пажњу на такве грешке већ на чистоту вере, а ако му се и обраћао, Бранко Миљковић је то чинио преко филозофије верујући да му је она услишитељ молбе како да живи и умре, мада у његовој поезији нема антирелигиозне полемике нити је песник имао намеру да је води. У његовој поезији суштински се опева песма сама и песнички субјект као објект певања. Преносећи

искуства и истовремено се богатећи искуствима и знањима претходника, омогућили су му настајање три песничке збирке и посебно заједничке (са Блажом Шћепановићем) индикативног наслова Смрћу против смрти.

Прилика је да се опет подсетимо на генезу поменутог "Епитафа" исписаног и на песниковом гробу: "Уби ме прејака реч". Мање је познато да је то био последњи стих у песми "Епитаф" од девет редака, упућеној пријатељу Златку Томичићу и њему посвећене. Занимљиво је да песму "Епитаф" Бранко Миљковић никада није објавио, мада је штампао у збирци Порекло наде (Загреб, 1960) у циклусу "Смели цвет", стр.52, само последњи редак који гласи: "Уби ме прејака реч"; дакле под истим насловом ("Епитаф"), одакле је та песма, односно поетски афоризам познат читаоцима. "Нисам никада упитао Бранка зашто је одбацио остале стихове те пјесме и у збирци тискао само последњи стих. Вјеројатно зато што је Бранко пјесму "Епитаф", написану и послату 15.1 1960. године написао само за мене, као писмо – шта та пјесма заједно са свим додацима, горе цитираним, заправо и јест (...)" – записао је хрватски песник Златко Томичић. И мало затим: "Како сматрам да пјесма није сасвим приватног карактера него, дапаче, данас – након Бранкове смрти кад су се све ствари измјениле – добива сасвим други значај и постаје важна у изучавању његове филозофије и трагедије његове животне судбине – ја се усуђујем објавити је и учинити приступачном јавности." Томичићев текст "Једна необјављена пјесма", објављен у "Књижевним новинама" бр. 295 од 18. фебруара 1967. године, завршава се песмом "Епитаф" у њеној првобитној верзији, и гласи:

ЕПИТАФ

ЗА МЕНЕ И ТЕБЕ, ДРАГИ ЗЛАТКО

*За живота урезах у свој камен ово биље и звезде без ноћи.
Ко може да изгази мој врт.
Усекох и птице у камен звездовит. Погибох од птица.
Ко у сну спава тај не сања. Падох.
Земља паде на мене. Падосмо једно на друго помирени.
Брате, позајмљујем ти име; оно ми више не треба.
Уби ме прејака реч.*

У сваком разговору о самоубиству или убиству песника Бранка Миљковића морају се имати у виду и ови његови резолутно срочени аманетни стихови.

Колико је Бранко Миљковић био свестан да живи своју смрт, да умире живећи и живи умирући, ближи свом крају са сваком написаном песмом и стихом? Његове песме су на сваки начин биле много снажније него њен творац, и надживеле су га. Тек му је била на прагу двадесет и седма година.

Миљковићеве збирке окренуте су према свету који "нестаје полако" (песма "Сунце") и своју инспирацију црпље су из античких мотива као заједничко богатства свих култура. Тим мотивима је аутор порекла наде и ватре и ништа удахнуо нов сензибилитет и уклопио их у нове уметничке облике, тако да се велики део доцнијег српског и југословенског песништва њима инспирисао као његовим мотивима и формама.

Бранко Миљковић је доживљавао личне кризе од којих су га неке лишиле живота. Схватио је да је његова поезија у којој је нашао свог духовног двојника и оно друго лице, распусно и хедонистичко, које је коегзистирало у сенци песничког, руши баријере грађанских стега, али што је у том случају остало за рај који га је чекао на другом свету?

ПОБЕДА ПОЕЗИЈЕ НАД ПЕСНИКОМ

Да би се схватила поезија Бранка Миљковића мора се имати у виду њена симболичка равна, пошто је овај песник себе и сматрао наследником симболиста. На симболичким равнима значења речи засновао је своју свест о песми, како иначе гласи наслов једног његовог циклуса. Њоме, свешћу, истовремено је наглашен ирационалитет мисленог садржаја песме.

Реч ватра, судећи по првој песми у наведеном циклусу, оличава највишу могућност метафизичке и уметничке лепоте по природи поседовања моћи да буде изговорена. Смисао речи ватра, којој песнички субјект Миљковићеве "Свести о песми" најпре одаје захвалност, потиснут је у подсвесни део песникове личности или како сам каже "њен пепео је заборав". Заборав, симболисан пепелом, конкретан је израз неспасености. Зато у последњој строфи симболичка веза ватре одговара искуству егзистенције ("Реч ватра! ја сам јој рекао хвала што живим"), а симболички смрт јамчи за везу ауторске личности с енергетским изворима самоспознаје речима.

Крв је елементарно својство битисања, повезаног са нагоном за стварањем ("Можда изван мога срца и нема песме"). Крв је симболисани израз "мастила без моћи". Мастило и крв у описаном савезу с несвесним садржајем песниковог бића поистовећују песму и смрт. То је, заправо, порука Миљковићеве "Баладе". Жудња је пак симбол непризнатих психичких садржаја од утицаја на онај део песниковог нагонског живота преобличеног у уметничко стварање.

Ватра, крв и жудња у "Свести о песми" саображени су доминантној теми смрти и, следствено, унутрашњој повезаности и затворености тема и мотива овог представног комплекса. Вези смрти и свесног управљања животом према симболу смрти, с обзиром на његов велики значај као опсесивног репрезенту Миљковићевог песништва, приписује се пресудна вредност. Истовремено, овај симбол добија доминантну естетску вредност. А ова заједничка функција, егзистентна и естетска веза према симболу смрти, трансцендира његову поезију.

Но, и тај комплекс затвара се према свему што њему не припада. Ослањајући се на Вернинеов појам, овај феномен у психијатрији Ото Грос обележава као "сејункцију". Реч је о нагомилавању група представа (или комплекса), међусобно неповезаних или у веома лабавој вези. На метапоетском плану, таква структура песме код модерниста уопште, код Миљковића посебно, постаје дисхармонична или сејунктивна. Партикуларни комплекси песничких мотива уграђени су наизглед без узајамног утицаја и због тога изгледа да су изједначени; истина, у себи строго и логички затворени. Нарочито одвојен и зато најјачи и непроменљив мотивски (и мотивациони) комплекс смрти постаје "надвредносна идеја", апсолутно непоколебљива величина.

Овим се може објаснити тема смрти са другим комплексима тема и мотива у поезији Бранка Миљковића. Тип песништва коме припада и Миљковићево, одстрањењује спољашне садржаје, уклања их из песме или изнутра амалгамише. Кад је реч о Миљковићевој поезији она томе нарочито тежи; од свега се повлачи и затвара у себе, до самосврховитости. У том смислу може се код Миљковића говорити о песми као основи песниковог поунутрашњеног субјективитета.

Поунутрашњењем, појаве објективног света не поимају се појединачно као појмови великих комплекса тема и мотива него као саставни део уметничког света песничког текста. Истовремено, био је то повод за највеће неспоразуме двојности његове природе: људске и песничке. "Сувише људског" или "сувише песничког", свеједно, подразумева преимућство и опасност. Код Миљковића је то преимућство постало опасност. Или, како би рекао К.Г.Јунг, сувише је изашао из живота и свет сувише посматрао из симболичког аспекта. Песник више није стварност користио као стимулацију него као симулацију и зато је завршио трагично.

С правом се говори о "митологизацији" Миљковићеве смрти. Али, његову погибију не би требало осветљавати као "митску смрт". Диферентна природа његове поезије опире се класификацији помоћу трагичног удеса. Нама се чини да се мора више обрадити природа примарне функције поезије, то јест да је поезијом условљен његов трагичан крај. Супротно томе је гледиште оних који сматрају да је односом према смрти предодређена поезија коју је писао.

У потврди нашег става истичемо нарочиту продужену функцију ауторовог песничког дела после његове смрти, чиме је такође специфичност песничког трагичног чина доведена у зависност од његовог песничког дела. Но, зашто би ауторов трагичан крај условљавао тумачење песничког дела? Трагичан крај очевидно је био условљен поезијом коју је писао. Историја књижевности обилује примерима уметничких дела чији аутори, упркос заокупљености смрћу, нису завршили трагично. У овом случају њихово дело је имало већу реституциону способност неголи дело аутора који су трагично окончали.

Интензивни процес стварања код Миљковића био је "запоседнут" смрћу или манифестацијама умирања. Асоцијативне везе које из њега произилазе испољене су као вредносне ("Исто је певати и умирати") у супротности према ономе што се идентификује као контрактивни ефекат, безвредносан или тривијалан свеједно (место песникове погибије, начин извршења, околности под којима се догодила).

Поезија је условила песников трагичан крај. Интензитет примарне функције поезије био је пресудан у песниковом животу. Смрт је готовост, поезија је трајање.

Она којој је био сав посвећен, до поистовећења, заузела је песниково место у свету:

*Је ли то чудна жеља да се живи
без себе? Жеља за песмом без песника?
Од прошлости и заорава време што се диви
издајству мога заустављеног лика?*

*Да ли то значи рећи промени: нећу!
И оставити песму да се сама мења?
Поклонити себе животињама и цвећу
и снагу своју дати глади црног корења?*

Овај априористички квалитет поезије несумњиво јесте пројекција, односно преношење смисла песничког на смисао постојања поезије. Или, како би рекао сам песник, победа поезије над песником.

ДВА ИЗБОРА ПОЕЗИЈЕ БРАНКА МИЉКОВИЋА

Подухвати овакве врсте пре свега актуализују питање: да ли Миљковића објављивати комплетно (као што је то учинила нишка "Градина"), приређено, каквим претендује да буде опширан избор Петра Џацића или пак селективно, дакле критички, како је поступио Мухарем Первић? Што више одмиче време од Миљковићеве смрти или, још тачније, од његовог оглашавања у српској поезији педесетих година двадесетог века, сама Миљковићева поезија одлучно одбија да се и даље подводи у оквиру збирки публикованих за живота аутора, већ траје своју аутохтону судбину, постајући предметом све строжих критичких преиспитивања и вредновања.

Антологичари Миљковићевог песништва тражиће убудуће од његове поезије пре свега формалну перфекцију и чистоту, управо

оно чему је аутор највише тежио. Зато је све мање важно да ли она конфронтира рационалне (егзистенцијалне) и ирационалне (метафизичке) равни његове поетике и судбине, јер се тиме не решавају основне противуречности његовог певања и мишљења. Битније су саме фазе стваралачких мена које обликују песникове метафоре у сложени процес дивергентних смерова. Без тога поезија Бранка Миљковића могла би лако да се новим читаоцима учини помало пренапрегнута, неизграђена до степена праве велике поезије.

На таква размишљања подстичу оба, пре свега избор који је начинио Мухарем Первић. Отуда се, одмах ваља рећи, вредност овог избора потврђује у оним приређивачким настојањима која истовремено руше постојеће и стварају ново виђење ове поезије. Первићев избор почиње песмама којима Петар Џаџић завршава свој избор. Наиме, оба приређивача су пратили редослед њиховог објављивања по циклусима и у збиркама, с тим што је из завршног дела под насловом "Остале песме", који се у Џаџићевом избору налази на зачељу, у Первићевом избору неколико песама припало челно место, укључујући и насловну, "Док будеш певао", којом је његов избор започео.

Зашто је тако поступио Мухарем Первић и у чему је битна разлика у односу на Џаџићев приступ? Док је Петар Џаџић пошао од начелне позиције да трагични чин Миљковићеве смрти изведе из његове личности, чак и из интима његовог емоционалног живота, дотле Мухарем Первић трагични чин Миљковићеве смрти изводи из његове поезије, то јест из уверења да је свака песникова реч била корак ближе његовом крају. У складу са тим је и наслов збирке; дакле, живећеш док будеш певао, певаћеш док будеш живео.

У ствари, Џаџићев избор Миљковићеве поезије представља обновљено издање, које је први пут објављено још 1965. године у "Просветиној" едицији "Бразде". Приређивач је пошао од уверења да су и после шеснаест година принципи на којима је сачињен његов избор одрживи и даље. Из тог уверења, он је такође прикључио и свој предговор у истом оном облику у коме је био објављен у првом издању. "Била је то прва обимнија студија о Миљковићевом песништву, и прва студија после његове смрти, па мислим да је из разлога документарно-историјских треба и овом приликом презентовати у првобитном облику", наглашено је у уводној белешци.

Можемо се сложити са тим да његова студија и даље остаје најамбициознији приступ у Миљковићево песништво и његов животопис, и да има документарно-историјску важност, али је исто тако немогуће заобићи резултате све већег броја нових аутора који књижевно-теоријски и есејистички промишљају Миљковићево песништво у новом светлу. Исто тако, приређивачки резултат Петра Џаџића из 1965. године не може имати ону важност какву је имао до објављивања Миљковићевих Сабраних дела 1972. године, те је од аутора студије "Бранко Миљковић или неукротива реч" било логичније очекивати другачији аналитичко-синтетички, боље рећи критички избор.

Стога је од посебне важности чињеница да су се оба избора појавила управо исте године, безмало један за другим, први да изнова рекапитулира, а други да критички постулира Миљковићеву поезију. У том смислу, избор Петра Џаџића представља опште свођење Миљковићевих песничких резултата, које подлеже евидентној неједначености вредности и нивоа појединих његових песама или већих песничких целина, док избор Мухарема Первића ову поезију прочишћава преламањем кроз луцидан поглед, сигуран, прецизан и убедљив приступ и строгу селективност. (У тој строгости сасвим је заобиђен, с правом или не, циклус "Седам мртвих песника", на пример). Первић је управо пронашао начин да оствари селекцију која је у стању да целовитије изражава не само основу песниковог бића него и његов стваралачки однос према свету и сопственом делу. Стога је сасвим разумљиво што у новом груписању, без икакве издељености на циклусе и збирке, у заступљеним песмама на мах откривамо врхунске и ретко докучиве домете Миљковићевог песништва.

Оба избора, иначе, драгоцена су по томе што наново, сваки на свој начин, приближавају великом песнику и подстичу на још непосредније контакте са његовим делом.

ПЕСМА "БРАНКО МИЉКОВИЋ" БЛАЖА ШЋЕПАНОВИЋА

Бранко Миљковић и Блажо Шћепановић нису се, за разлику од велике већине наших песника, устручавали да објаве заједничку збирку; и да особено и сугестивно обнове родољубље у поезији, родољубиву поезију. Њихова збирка Смрћу против смрти (1961) као да је симболично сабрала две смрти у једну, обе преране. Утопљеник у Охридско језеро, Блажо Шћепановић, следио је уклетог сабрата по перу Бранка Миљковића метафизичким трагом смрти као вечног пратиоца живота. Књига доследно спроведене идеје, саобразивши једну другој две рефлексивне поетике, употпунила је представе о духовној сродности аутора. На тридесету годишњицу појављивања ове збирке потврђује се основаност овог ауторског резултата завидне песничке успелости у својој жанровској припадности. Употпунићемо нашу представу о овој двојници песника примером који пружа доказе међузависности двеју поетика и утицаја личности једне на друге. Већ сам наслов Бранко Миљковић уграђује у песму Блажа Шћепановића таква духовна искуства без патетичних и псеудосентименталних трагова, било чега приватног, везујући за њих, супротно томе, читав низ поетолошких питања од важности за модерну креативност. Наиме, приступ овој песми подразумева два Шћепановићева полазна става: према песнику као лирском субјекту и према његовој поезији, као и према текстовима о поезији коју је есејистички промишљао. На основу тога могућно је установити не само Шћепановићев однос према Бранку Миљковићу као песнику и његовом делу него, истовремено, и према поезији и песнику уопште.

Блажо Шћепановић је, творећи песму под насловом Бранко Миљковић пошао тим једино могућим путем, да би задовољио обе претпоставке одређујући се према његовој личности и делу. Доследан својој концепцији поезије, он прихвата и Бранкову поетику, истовремено га опонашајући. Истичући да је обликовна моћ певања судбинско обележје песника, да није само покретачки порив него и стваралачка коб модерног поете, као да је овом песмом наслутио њихове преране погипије, своју и Бранкову, коб која је доследно, у сваком појединачном случају, на овај или онај начин, осујетила младалачка настојања, онемогућила пуно сазревање визије и израза. Другим речима, он у овој песми недосмисленом афирмацијом (отуда узвичник, а не упитник) одговара на питање с почетка песме: "Зар тако расту мојим трагом биљне птице / препуне крила, вишања и вјетрова!" Одговор није искључиво везан за питање које га је изазвало него, истовремено, објашњава концепцију поезије за коју су се залагали. Подвућићемо да поетска снага њихове песме лежи у упечатљивости и продорности стихова, пре него песме у целини. Поетски обликујући разлоге тог свог става Шћепановић у истој песми каже, и ту мисао у више махова варирајући понавља:

*Све су преписали од мене: и дисање и свемир
док сам спавао тајно су разносили моје поруке
све су преписали и заборавили ријечи.*

Блажо Шћепановић овим стиховима упућује на степен књижевне функционалности Миљковићеве узоритости; по томе колико су на њега утицали други песници, и по томе како је он утицао на своје савременике и нове нараштаје. У смислу дејствености његовог утицаја на друге песнике управо сведочи ова песма, која као да је сва настала на основу преузимања Бранкових метафора, симбола, идиома, поетских дискурса. Моћ поетске трансформације песника

чијим је именом насловљена песма свесно доведена у везу са његовом поетиком, у том смислу је разумљива и оправдана. Примени тог поступка немогуће је оспорити доследност, премда би у другим случајевима (каких има напретек) то могло бити схваћено другачије.

Подвлачимо да ову песму прихватамо као обликовну реконструкцију Миљковићевог певања и мишљења, дакле, као стваралачку конструкцију која читаоцу пружа непосредан и снажан доживљај и у којој је визија света поетски уобличена у кохерентну целину. У склопу те обједињујуће основне идеје Шћепановић је песму градио на Миљковићевим поетолошким начелима, односно, у темељу једне или више његових формула. Мада овај поступак може да доведе, и најчешће води, до свесног сужавања сопствене визије дела, он је оправдан самим тим што песник и није желео да оствари визију (уколико је то у једној песми уопште могућено), већ само остварити једну или неколико идеја. Овакав песнички текст, с друге стране, има извесну предност, јер поступак којим је настао омогућује стварање изванредно поетски развијене и обликоване структуре. Пишући песму о Бранку Миљковићу, Блажо Шћепановић је демонстрирао неке основне одлике своје поезије: метафоричност и асоцијативност, пре свега.

Овим поводом треба подсетити на критички приказ Шћепановићеве прве књиге из пера Бранка Миљковића. Текст под насловом Лобања у трави може, између осталог, подстаћи даља суочавања са проблемима о којима је у овом прилогу реч.

ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВИ

стицајем околности, или игром случаја (не, него неумитним законитостима стваралачког трајања), под окриљем Народног музеја су једна до друге спомен-собе двојице највећих песника Ниша: Стевана Сремца и Бранка Миљковића.

Баш онако, као што испред Талијиног храма, на Синђелићевом тргу, њихова два споменика на симболичан начин указују на двојакост књижевних оријентација у нас.

Увек сам, застајући пред ова два споменика, или обилазећи њихове спомен-собе, успостављао једну унутрашњу, културолошку визију токова књижевног стваралаштва, јер ми се, ево, већ годинама, указује као метафора за ону улогу коју ствараочево животно боравиште има за уметничку афирмацију његовог дела. Издвојеним знаковима својих уметничких светова, без обзира на поетике прозног, поетског казивања, као и на временске размаке у којима су живели и стварали, такође, метафорично указује на особености стваралачких поларизација у књижевности. Није у питању само мој однос и став према овим писцима, колико моје враћање ка оној унутрашњој, културној равнотежи, њеној сабраности у границама реалитета, али и много више од тога: равнотежи између регионалног и универзалног, традиционалног и модерног, напосе личног и општељудског.

Судбине Сремца и Миљковића су окончане, али нису мртво слово искуства него саставни део живе меморије оних који себе сматрају њиховим настављачима, у граду за који ова два аутора везују најбитнији део свог стваралачког развоја.

Знам да ови помало "ирационални" углови посматрања књижевног живота и стваралаштва подлежу егзактним критичким сучељавањима. Тим пре што у граду за који се с правом каже да до Миљковића његов родослов није уписао ниједног значајнијег песника, стваралаштво оних који се данас окушавају у литератури, са демократизацијом културе, споро али неумитно надраста оквире средине у којој настаје. Па ипак, уметници који живе и стварају у овом привредном, културном и универзитетском центру југа Србије још мисле да Бранко Миљковић не би постао велики песник да није отишао из Ниша. Можда је то провинцијско лукавство непризнатих

величина; или, пак, вечна сумња уметника у властите изгледе на извесност стваралачког чина.

Поређења су неопходна, мада се, као увек, ово питање, као једно од најкључнијих за стваралаштво, битно проблематизује констатацијом: Миљковић је отишао из Ниша, али је Сремац овамо дошао!

"Дошљак" Стеван Сремац реалистичком прозом пружио је на висок литераран начин сведочанство о штуром, непоетичном менталитету чаршије и њених житеља. Миљковићево песничко дело је, пак, верификована вредност са својим особеним и непоновљивим метафоричким деловањем.

Бранко Миљковић је отишао из провинције. Стеван Сремац, напротив, као да је желео да буде – провинцијалац (у питању је, наравно, просторно а не духовно обележје његовог рада).

Наиме, Сремац је правио животну литературу од онога што је Миљковић порицао да је живот. За Миљковића: уметност ствара живот, за Сремца живот ствара уметност. Сремац је прихватио живот, Миљковић се питао: шта је живот? Сремац се увек налазио лицем у лице са животом, Миљковић лицем у лице са смрћу.

Језик Сремчеве прозе није језик Миљковићеве орфичке поезије. Другим речима, Бранко није био локални, регионални песник, то јест за њега се не би могло рећи да је као наши добри, стари писатељи (који у савременој литератури имају следбенике) "унео у књижевност" свој крај и завичај. Као модеран песник тежио је аморфном и универзалном, а не реалистичком, свакидашњем. Он је – како то запажа један професор књижевности, који је највиши академски степен стекао бавећи се његовом поезијом и поетиком – тако рећи од самог почетка схватио да му славу неће донети ни песма о Нишави, ни трактат о Ћеле-кули него, баш напротив – бекство од њих, од непосредности и препознатљивости.

Порука Миљковићевог пута у уметност је јасна: ако је већ поезија "патетика ума", а не "смешне гајде смисла", онда је за праве прегаоце нормалнија интелигентна приврженост космосу, а не региону, "мутној контемплацији", а не мутној реци Нишави. Он није Антеј и његови додири са тлом били су сасвим друге врсте него Сремчеви, чије се дело не исцрпљује вредношћу уметничке хронике и аутентичношћу докумената о животу старог Ниша, нити његовим истакнутим местима у литератури, већ као свако истински вредно уметничко дело надраста своје уске тематске и регионалне оквири, јер изражава оригиналну уметничку визију света и живота. Па ипак, писац је данас пред истом дилемом: остати у завичају или отићи? Регионално или универзално? Модерно или традиционално? Супстрат свих тих питања, поред одговора да је јединство традиције и иновације најпримереније модерној уметности и култури, откривамо у једном, кључном питању: "Зашто пишем?" Питање "Зашто пишем?", данас као и увек, односи се на незадовољство и проблеме које писање собом носи. Сутра ће неко трећи бити – споменик.

РЕЛИГИЈА, МИТ И ИДЕОЛОГИЈА ЗЛА

Радослав Војводић

Београд, 2003.

Песник, романијер, антологичар, повесничар и уредник, суптилан истраживач по просторима духа и душе, хроничар минулог, сучелио је, у маниру искусних, древних мудраца, дух приповести са недавном збиљом сачуваном у историјским читанкама и из тог суочавања створио необичан, вишим слојевима духовности намењен роман, повест чија ће разуђена структура тражити своје место на горњим спратовима читалишта. Базирана на фактографији, Војводићева проза је само повод да се кроз призму књижевних јунака, филозофа, духовника и практичара, трага за вечним истинама човечанства. Тај *sinposion* одржан у невреме,

уочи другог светског рата, у кући сељака скрајнутој од друмова и историје, својеврсна је актуализација расправе о добру и злу, о рату и револуцији, о четницима и партизанима, о греху и праштању, о идејама и идеологијама.

Наративни слој романа је једноставан. Двојица емиграната из Америке, Цанко и отац Петар, некадашњи Димитрије, долазе на Ђурђевдан у Пусторечки крај, тамо где су провели један део своје младости, не би ли, у првој години овог миленијума, један нашао податке о оцу, а други гроб у рату страдалог родитеља. Међутим, њихов долазак враћа точак сећања шездесет година уназад, на давну посвет о светом Георгију што убија аждају, на славу где су се, бежећи од свакојаким недаћа, склонили студени, професори и ђаци, младо и старо, мушко и женско; Динарци, Моравци и Власинци, Црногорци и Шопови. Иако би се, упркос пишчевом одрицању, у многим од ликова могли препознати аутентичне личности познате из породичних и завичајних повести, ликови у овом роману немају карактер јунака, носилаца радње, немају ону романескну компоненту око које се нижу идеје и догађања. Овде је тежиште умерено на саму идеју, на расправу, на агон, на вербалне сукобе, на неслагања и објашњења. Стога је главни јунак овог романа она духовна вертикала која би да буде потпора у одгонетању тајне о вечној борби добра и зла, о непрестаном неслагању са најближима, али са самим собом. Тиме је ова проза претворена у својеврсну интелектуалну расправу мотивисану и образлагану околностима које је историјанаметнула. Нажалост, због идеолошке доминације, истина и филозофско разјашњење тих догађаја остали су до данас засенчени, те је овај роман добар повод да се, хладне главе уз аргументе, чињенице и знање, црна мрља на историјској мапи Југа Србије (али и целе земље) осветли. Војводићев роман је заправо расправа која би да одгонетне зло што је и у човеку и у народу, зло што се и појединцу и народу догађа. У том трагању за одгонетком, за "истином", писац, у маниру мудрог ерудите и познаваоца Јеванђеља и Откровења, истину тражи у православљу, свестан да је вера у свевишњег тек пут ка спасењу и сазнању, непрестани сукоб са сопственим делом и жестока борба са грешним собом који би да у вери, ако је има, да у Христу, ако сме да га призна, нађе опрост и утеху за учињено. Расправа о хришћанству, у време када је свака реч о богу била јерес, идеолошки грех и опасност по живот, поред значаја на идејном плану романа, има и важну драматуршку димензију. Сукоби идеја и ликова који заступају различита гледишта доприносе напетости и динамици приче.

Наравно, Војводић се не зауставља на учење идеологије и религије као јединој супротности којима би да објасни зло. Ваља рећи да појам зла у овом роману има шире, рекло би се, подједнако дубоко људско, али и опште, цивилизацијско, а може се слободно рећи, на моменте и космичко значење. Зло су све оне објашњене и необјашњене недаће што човека сналазе, ма са које стране дошле...

Немоћан да објасни зло, Војводић га, позивајући се на Јеванђеље, лоцира у човеку: "Никад нам други нису зло ако га нема у нама". Да ли је сам човек зло, остаје нам неразјашњено. Међутим, и овде је писац не зауставља. Поред праштања, зло тражи и утеху. И опет је ту религија, али, уз њу и она необјашњива потреба за митом, уза јунацима, за стамен каменима легенди, за бајколиком прошлошћу улепшаваном и оплемењеном речима и заборавом. Тек се кроз митологизовану прошлост различитих народа може разлучити оно универзално, људско, од оног националног и индивидуалног. Тиме је, крупним потезима пера, писац ставио духовну потпору вертикали романа налазећи у митологизованој прошлости колико утеху за грешно чињење, толико наду у опрост, а још више подстрек за акцију, за одлуку, за одабир стране у преломним моментима, а то је, без сумње време о коме се пише – Ђурђевдан 41, уочи Другог светског рата.

О још једном човековом интелектуалном упоришту у образлагању зла (и свега око зла) говори наш писац. То је идеологија. Мада се у роману есејистички акрибично идеологија не ставља на дневни ред

философских расправа, она је, уткана у ткиво романа, она је онај свеprisутни дух, повод за целу причу, алфа и омега мишљења, деловања и одлука. Овде је идеологија комунистичка, она која је у време које роман обрађује била нова, револуционарна, заводљива, прихвата од млађих; она је хтела да рскрсти и с религијом и са српским (читај косовским) митом. Хтел је новог човека, нови поредак. А јавила се у време када је требало кренути у борбу против окупатора, када се требало у тој борби придружити четничком покрету. Ту се ова расправа некако и зауставила. Покренула је, чини се, целу повест, педесет година је ћутала, остављајући победницима да кроје историју онако како им одговара. Међутим, мит и религију победници нису успели да прекроје и истина је дошла по своје. Погинуле треба сахранити, треба закопати идеолошка сечива, треба отворити четворо очи, треба хладне главе и неоптерећених мисли погледати иза себе. Радослав Војводић се дрзнуо да, пионирски смело, интелектуално одважно и књижевно зрело, проговори на ову, до скоро, забрањену тему. Да ли је досегао до истине, није ни нама да процењујемо. Роман образованог интелектуалца, богат чињеницама, оплемењен сувслим, зрелим мислима, украшен топлим, завичајном атмосфером и зналачки организованом причом, још једно је освежење на све богатој полици савремене српске прозе. И нека нам буде дозвољено мало јужносрбијанске носталгичности. Овај роман улази у ред најбољих остварења чије су перјанице "Ветрови Старе планине" Слободана Џунића, "Аризани" Ивана Ивановића, "Каравани светог Влаха" Саше Хаџи Танчића, "Хобо" Зорана Ђирића и "Дивљи калем" Радослава Стојановића.

Драган Радовић

Зоран Ђирић

Ево резултата мог интерног истраживања које се састајало из пресликавања моје мајке. Дакле, по мајци, и те како имама везе са Лесковцем. Њен отац Јован био је пружни радник на железници и у породици је кружила шала како је он рођен "на караули" – отуда моје недоумице у у вези његовог места рођења. Ипак, породица Младеновић јесте из Лесковца и прилично је бројна и "шарена". Наиме, мој деда Јован имао је петоро (рођене) браће и две (рођене) сестре. Имена којих се моја мајка сећа: Никола, Воја, Костадин, Зорка и Дана... двојице стричева се не може сетити, осим чињенице да је један давно отишао да живи у Смедереву, а други неименовани стриц није имао деце и живео је у Лесковцу, код Сајмишта. Е сада, од поменутих стрчева и тетке, најинтригантнији је мој деда Никола који је био власник првог (ваљда и јединог) биоскопа у Лесковцу, затим власник млина, и још много чега што му је одузето после Другог светског рата. Његов унук, мој ујак Нинослав, живи у Београду, где је и рођен, и од њега ћу сакупити још информација о "лесковачкој делти" у мојој крвној матици. Даље, мајка се сећа, и са њима је и одржавала колико-толико редовне контакте, брата од стрица – само што се мајка не сећа где је радио. Љубишина жена Олгица је још увек жива а била је професор у Текстилној школи. Други брат од стрица, Сретен, радио је за "Нолит", продавао је музичке инструменте, а и сам је малкице музицирао. Мајка се сећа и своје сестре од стрица, Ленке, али како дуго нису у контакту – не зна шта је са њом, је ли још увек жива... Елем, по мајци моје везе са Лесковцем су врло "легитимне" (што би рекао наш премијер!), а када се будем чуо или видео већ спомињаним ујаком сазнаћу још много, много више детаља о Младеновићима. До тада, пуно поздрава, вама и вашим атрактивним сарадницима. И поручите Ани да је било боље што ме је "скратила" у торокању јер ко зна куда би тај умишљени нарцис,

Магични Ћира, завршио. Дигресијама нигде краја, а и писци воле да кукају на свет на самохвалисави начин. Зато, нека и убудуће само крати "елаборације" својих гостију. Још једном хвала на госторпимству и одлично организованој промоцији.

**Оснивач
Народна библиотека "Радоје Домановић"**

**уређује
Саша Хаџи Танчић**

**Компјутерска Обрада
Милош Дедић
Иван Цветковић**

**Секретар уредништва
Катарина Станковић**

Лесковац, 2005 година

ISSN 1820-7022 (online)